

Отримано: 01 червня 2017 р.

Прорецензовано: 09 червня 2017 р.

Прийнято до друку: 20 червня 2017 р.

vib28@ukr.net

DOI: 10.25264/2311-5149-2017-5(33)-42-45

Борейко В. І. Тенденції в розвитку промислового комплексу України у XXI столітті / В. І. Борейко // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: науковий журнал. – Острог: Вид-во НУ«ОА», червень 2017. – № 5(33). – С. 42–45.

УДК: 338.45

JEL-класифікація: L52

Борейко Володимир Іванович,

доктор економічних наук, доцент, проректор із наукової роботи

Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука

ТЕНДЕНЦІЇ В РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ У XXI СТОЛІТТІ

У статті розкрито, що промисловий комплекс відіграє важливу роль у забезпеченні розвитку національної економіки, однак за двадцять п'ять років незалежності його частка у виробництві продукції Україною знизилася в 1,5–2 рази. Показано, що з метою стимулювання залучення інвестицій Україною було прийнято закони і передбачено пільги для виробників високотехнологічної продукції, але через нестабільність законодавства, відсутність правового захисту іноземних інвестицій та кризи, які супроводжують національну економіку, нашій країні не вдалося відновити промисловий потенціал, яким вона володіла на початку дев'яностих років ХХ століття. Обґрунтовано, що Україні необхідно розробити і реалізувати комплекс заходів із підвищення привабливості промислового комплексу країни для інвесторів та збільшити фінансування з державного бюджету наукових і науково-дослідних робіт.

Ключові слова: промисловість, високотехнологічна продукція, наукові дослідження, інвестиції, інновації.

Борейко Владимир Иванович,

доктор экономических наук, доцент, проректор по научной работе

Международного экономико-гуманитарного университета имени академика Степана Демьянчука

ТЕНДЕНЦИИ В РАЗВИТИИ ПРОМЫШЛЕННОГО КОМПЛЕКСА УКРАИНЫ В XXI ВЕКЕ

В статье раскрыто, что промышленный комплекс играет важную роль в обеспечении развития национальной экономики, однако, за двадцать пять лет независимости его доля в производстве продукции Украиной снизилась в 1,5–2 раза. Показано, что с целью стимулирования привлечения инвестиций Украиной были приняты законы и предусмотрены льготы для производителей высокотехнологичной продукции, но из-за нестабильности законодательства, отсутствие правовой защиты иностранных инвестиций и кризисы, которые сопровождают национальную экономику, нашей стране не удалось восстановить промышленный потенциал, которым она владела в начале девяностых годов ХХ века. Обосновано, что Украине необходимо разработать и реализовать комплекс мер по повышению привлекательности промышленного комплекса страны для инвесторов и увеличить финансирование из государственного бюджета научных и научно-исследовательских работ.

Ключевые слова: промышленность, высокотехнологичная продукция, научные исследования, инвестиции, инновации.

Volodymyr Boreiko,

Doctor of Economics, Associate Professor, Vice-rector in scientific work at the International Economics and Humanitarian University named after academician Stepan Demianchuk

XXI CENTURY TRENDS IN UKRAINE'S INDUSTRIAL COMPLEX DEVELOPMENT

The article reveals that the industrial complex plays an important role in the national economy development, however, behind twenty-five years of independence, its share in the production in Ukraine of goods decreased 1.5–2 times. It is shown that laws were adopted and privileges for manufacturers of high-tech products were given in order to stimulate the attraction of investments by Ukraine, but due to the instability of legislation, lack of legal protection of foreign investments and the crises, that accompany the national economy, our country failed to restore industrial potential, which it had in the early nineties of the twentieth century. It is grounded, that Ukraine needs to develop and implement a set of measures to increase the attractiveness of the country's industrial complex for investors and increase funding from the state budget scientific and research work.

Key words: industry, high-tech products, research, investment, innovation.

Постановка проблеми. Промисловий комплекс України відіграє важливу роль у забезпеченні розвитку національної економіки. Тут зосереджені кращі основні засоби, використовують передові технології, виробляють значні обсяги продукції, працюють мільйони найманих працівників. Він забезпечує замовленнями суміжні галузі та виробляє для них машини і обладнання. Проте впродовж останніх десятиріч структура промислової продукції в Україні зазнала значних змін, обладнання має високий ступінь зносу,

а кількість працевлаштованих людей на промислових підприємствах працівників постійно зменшується. Тому виникає необхідність проаналізувати тенденції в промисловому комплексі України у XXI столітті та обґрунтувати шляхи посилення його ролі в забезпеченні динамічного розвитку національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Діяльність промислового комплексу України за останні десятиріччя досліджували відомі українські вчені, до яких слід віднести: О. І. Амошу, В. В. Білоцерківця, В. П. Вишневецького, В. М. Гейця, А. Ф. Гриньова, А. А. Гриценка, Б. М. Данилишина, І. Ю. Єгорова, П. С. Єщенка, К. Ф. Ковальчука, В. Л. Мазура, О. В. Пилипенка, Ю. С. Пройдака, Л. М. Соломатіну, А. Г. Старовойта, В. М. Тарасевича, А. А. Чухна та ін.

У своїх публікаціях учені наголошують на ключовій ролі промисловості в національній економіці, втраті нею своїх позицій за останні десятиріччя, необхідності оновлення основних фондів та посилення уваги держави до цієї галузі. Так, на думку академіка НАН України В. М. Гейця: «До країн, які мають у першу чергу здійснити реіндустріалізацію, відноситься і Україна, яка втратила значну частку промислового потенціалу і без подальшого нарощування може опинитися серед держав, не здатних самостійно розв'язувати наявні соціальні проблеми в частині як піднесення рівня життя населення, так і використання можливостей реалізації його креативних здібностей» [1, с. 6].

Інший відомий український учений Б. М. Данилишин обґрунтував, що «обов'язковим фактором розвитку повинна стати наявність у країні державної промислової політики. Але не декларативної, а реально розробленої оприлюдненої і такої, що втілюється в життя» [2, с. 58].

Проте, на жаль, і сьогодні наша держава мало уваги приділяє фінансово-організаційній підтримці розвитку промислового комплексу та неоіндустріалізації країни, що визначило актуальність нашого дослідження.

Мета і завдання дослідження. Метою нашої статті є дослідження тенденцій у промисловому комплексі України у XXI столітті та обґрунтування шляхів посилення його ролі в забезпеченні розвитку національної економіки.

Основними завданнями статті є:

- з'ясування основних тенденцій у зміні структури промислового комплексу України у XXI столітті;
- дослідження дій держави з підтримки промислового комплексу країни;
- обґрунтування шляхів посилення ролі промисловості в забезпеченні динамічного розвитку національної економіки.

Виклад основного матеріалу. Промисловість, яка вийшла на авансцену світового розвитку у XVIII ст., активізувала наукові дослідження та дозволила значно підвищити рівень життя населення. Так, Б. М. Данилишин зазначає: «Плоди промислової революції дозріли не відразу. Споживання на душу населення і рівень життя спочатку зростали непомітно, проте виробничі технології змінилися значущо, підготувавши ґрунт для стійкого інноваційного зростання у другій половині XIX ст., в період Другої промислової революції» [2, с. 50].

У наступні століття промисловий розвиток у провідних країнах світу набув небачених масштабів, що дозволило їм значно підвищити рівень життя населення та вивільнити час для його інтелектуального та культурного розвитку. «Таким чином, ми можемо сказати, що починаючи з кінця XVIII ст., у рамках трьох хвиль одного технологічного процесу обличчя сучасного світу змінилося настільки, що якби його міг відвідати на вигаданій «машині часу» мандрівник з XVIII ст., то він би його просто не зрозумів» [2, с. 52].

Промисловий розвиток, особливо після закінчення Другої світової війни (1939–1945 роки), поширився й на українські землі, що дозволило нашій країні на початку дев'яностих років XX століття займати провідні місця у світі в таких галузях, як: авіо- та літакобудування, кораблебудування, машинобудування, металургія, гідро- та атомна енергетика. Відповідно до цього промисловий комплекс займав перші місця в Україні за обсягом вироблюваної продукції, вартістю використовуваних основних засобів та кількістю створених робочих місць.

Так, у 1990 році у промисловому комплексі України було випущено 50,7% продукції випущеної економікою України, створено 36,0% валової доданої вартості створеної в нашій країні, використовувалося 32,4% основних засобів України, працювало 30,6% загальної кількості зайнятого населення (таблиця 1).

Таблиця 1*

Частка промисловості в економіці України, %

Показники	Роки					
	1990	1995	2000	2005	2010	2014
Валова додана вартість промисловості в загальному обсязі валової доданої вартості	36,0	34,6	31,4	30,9	27,2	23,5
Основні засоби промисловості в загальній вартості основних засобів	32,4	31,5	34,4	35,9	16,6	14,1
Випуск промислової продукції в загальному обсязі випуску	50,7	47,4	47,0	47,8	43,2	38,9
Населення зайняте в промисловості в загальній кількості зайнятого населення	30,6	25,6	22,2	18,8	15,0	13,8

* Складено за даними [3].

Проте впродовж двадцяти п'яти років незалежності промисловість України суттєво втратила свої позиції в національній економіці. Наприклад, у 2014 році частка промисловості в загальному випуску продукції в Україні знизилася до 38,9%, що було в 1,3 рази менше, ніж у 1990 році. Частка доданої вартості створеної промисловим комплексом України у 2014 році склала 23,5%, або знизилася порівняно з 1990 роком у 1,5 рази. Ще більше знизилася частка промисловості України у використанні основних засобів. Так, у 2014 році цей показник складав тільки 14,1%, або був у 2,3 нижчим, ніж у 1990 році.

Але найбільше за цей період постраждало працездатне населення України. У 2014 році в промисловому комплексі країни працювало тільки 13,8% від загальної кількості зайнятого населення. Тобто цей показник порівняно з 1990 роком знизився у 2,2 рази, або за цей період вітчизняна промисловість втратила 5,3 млн робочих місць [3], які повною мірою іншим галузям національної економіки компенсувати не вдалося.

До того ж, у XXI столітті структура вироблюваної промисловим комплексом України продукції зазнала значних змін. Так, якщо до 2005 року в умовах економічного піднесення частка переробної промисловості, де зосереджені кращі основні засоби та технології, в загальному обсязі продукції, виробленої промисловим комплексом України, зросла на 6,6 відсоткових пункти та становила 83,7%, то у 2014 році через кризові явища знизилася до 74,8%. Водночас частка добувної промисловості зросла з 8,6% у 2005 році до 12,0% у 2014 році, або на 3,4 відсоткових пунктів. Також за цей час із 7,7 до 13,2% зросла частка виробництва та розподілення промисловим комплексом країни електроенергії, газу та води (таблиця 2).

Таблиця 2*

Частка видів продукції виробленої промисловістю України, %

Показники	Роки			
	2001	2005	2010	2014
Добувна промисловість	10,4	8,6	11,4	12,0
Переробна промисловість	77,1	83,7	76,9	74,8
Виробництво і розподілення електроенергії, газу і води	12,5	7,7	11,7	13,2

* Складено за даними [3].

Таким чином, за двадцять п'ять років незалежності Україна значно знизилася, або перестала повністю виробляти багато видів високотехнологічної продукції. Так, якщо у 1990 році в нашій країні було вироблено 156 тис. легкових автомобілів, 106 тис. тракторів, 57,1 тис. сівалок, 12,7 тис. автомобілів для перевезення 10 і більше осіб, 3,7 тис. кранів, 3774 тис. приймачів телевізійних та радіоприймачів, 1984 тис. велосипедів та 788 тис. машин пральних і побутових, тоді як у 2015 році ці показники становили 25,9 (2014 р.), 4,2, 3,5, 1,0, 0, 438 (2014 р.), 112 та 270 тис. Тобто за цей період виробництво в Україні тракторів зменшилося у 25 разів, велосипедів – 18 разів, сівалок – 16 разів, автомобілів для перевезення 10 і більше осіб – 13 разів, теле- та радіоприймачів – 9 разів, легкових автомобілів – 6 разів, машин пральних та побутових – 3 рази. Автокрани у 2015 році в Україні взагалі не випускалися [3].

Варто відзначити, що Україна реалізовувала низку заходів із підтримки машинобудівних галузей та енергетики. Так, наприклад у Податковому кодексі України, який був прийнятий у 2010 році, для підприємств суднобудівної промисловості передбачено відтермінування на 720 днів сплати податку на додану вартість (ПДВ) у разі ввезення устаткування, обладнання та комплектуючих, що не виробляються в Україні. До 1 січня 2019 року звільнені від сплати ПДВ операції з імпорту та постачання техніки, обладнання й устаткування для виробництва альтернативних видів палива, а також технічних та транспортних засобів, що працюють на біопаливі. До 1 січня 2016 року було звільнено від сплати ПДВ імпорт товарів, що використовувалися для потреб літакобудування, а також постачання на території України результатів науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, які використовувалися для потреб літакобудівної промисловості. Згодом ця норма була продовжена до 1 січня 2025 року. До 1 січня 2023 року звільнені від оподаткування результати комп'ютерного програмування у вигляді операційної системи, системної, прикладної, розважальної та/або навчальної комп'ютерної програми (їх компонентів), а також у вигляді інтернет-сайтів та/або онлайн-сервісів, а також криптографічні засоби захисту інформації [4].

Для стимулювання розвитку окремих галузей національної економіки були прийняті спеціальні Закони України «Про альтернативні види палива» [5], «Про розвиток літакобудівної промисловості» [6], «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць» [7], «Про космічну діяльність» [8], а також передбачені пільги Законом України «Про єдиний митний тариф» [9].

Однак нестабільність вітчизняного податкового законодавства, відсутність правового захисту іноземних інвестицій та кризи, які супроводжують національну економіку з 2008 року, не дозволили Україні відновити свій індустріальний потенціал, яким вона володіла на початку дев'яностих років XX століття.

Тому для відновлення втраченого потенціалу і посилення ролі промислового комплексу в забезпеченні динамічного розвитку національної економіки України необхідно розробити та реалізувати такий комплекс заходів:

- посилити правовий захист інтересів зарубіжних інвесторів, передбачивши розгляд всіх спірних питань щодо їхньої діяльності в міжнародних судах;
- заборонити Національному банку України встановлювати будь-які обмеження на використання іноземної валюти зарубіжними інвесторами;
- збільшити видатки Державного бюджету України на фінансування наукових та науково-дослідних робіт до 3% видаткової частини бюджету;
- звільнити від оподаткування доходи отримані підприємствами промислового комплексу України від реалізації інноваційної продукції.

Висновки. Узагальнюючи результати проведеного дослідження, можна зробити висновок, що промисловий комплекс України відіграє важливу роль у забезпеченні розвитку національної економіки. Однак за двадцять п'ять років незалежності частка промисловості у виробництві валової доданої вартості, випуску промислової продукції, використанні основних засобів та найманих працівників знизилася в 1,5–2 рази. До того ж, у XXI столітті частка переробної промисловості у виробництві продукції промисловим комплексом країни постійно знижується, що поглибило технологічне відставання України від промислово розвинутих країн світу.

Із метою стимулювання залучення інвестицій у провідні галузі національної економіки, Україною було прийнято низку законів і передбачено податкові пільги для виробників високотехнологічної та енергетичної продукції, але через нестабільність вітчизняного податкового законодавства, відсутність правового захисту іноземних інвестицій та кризи, які супроводжують національну економіку з 2008 року, нашій країні не вдалося відновити промисловий потенціал, яким вона володіла на початку дев'яностих років XX століття.

Література:

1. Геець В. М. Інституційна обумовленість інноваційних процесів у промисловому розвитку України / В. М. Геець // Економіка України. – 2014. – № 12. – С. 4–19.
2. Данилишин Б. М. Тактика еволюціонізму в сучасному економічному розвитку світу (в аспекті третьої та четвертої промислової революції) / Б. М. Данилишин // Економіка України. – 2016. – № 8. – С. 44–61.
3. Сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI із змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/page55>.
5. Закон України «Про альтернативні види палива» від 14 січня 2000 року № 1391-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1391-14>.
6. Закон України «Про розвиток літакобудівної промисловості» від 12 липня 2001 року № 2660-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2660-14>.
7. Закон України «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць» від 6 вересня 2012 року № 5205-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5205-17>.
8. Закон України «Про космічну діяльність» від 15 листопада 1996 року № 502/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/502/96-%D0%B2%D1%80>.
9. Закон України «Про єдиний митний тариф» від 5 лютого 2012 року № 2097-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2097-12/page2>.